

Ivan Prtenjak **Arhitektura, Institut i Ivan Tenšek (1941. – 2021.)**

Bruxelles, 7. veljače 2022.

Ivan Tenšek za svojim radnim stolom u Institutu za povijest umjetnosti, Zagreb, 2006.

Jednog jesenskog dana 1967. godine posjetio me je Ivan Tenšek u mojoj zadnjoj sobi na Institutu za povijest umjetnosti Sveučilišta u Zagrebu gdje sam radio od 1961. godine kao suradnik profesoru Milanu Prelogu. Tenšek je bio moj kolega na studiju arhitekture, ali se nismo družili. Nije bio među studentima koje sam vodio na arhitektonska snimanja povijesnih građevina po obali od Istre do dubrovačkog područja punih šest godina pa sam bio iznenađen njegovim posjetom. „Ivo, reci ću ti odmah zbog čega sam došao. Upravo sam se vratio iz vojske, nemam love, možeš li mi dati neki posao?“ „Baš si došao u pravom momentu. Sutra putujem u Dubrovnik. Spremi se i dođi sa mnom.“ Sutradan smo pošli vlakom u Ploče, zatim autobusom u Dubrovnik i započeli arhitektonska snimanja građevina Grada. Nakon tog dana Ivan Tenšek ostao je na Institutu cijeli život.

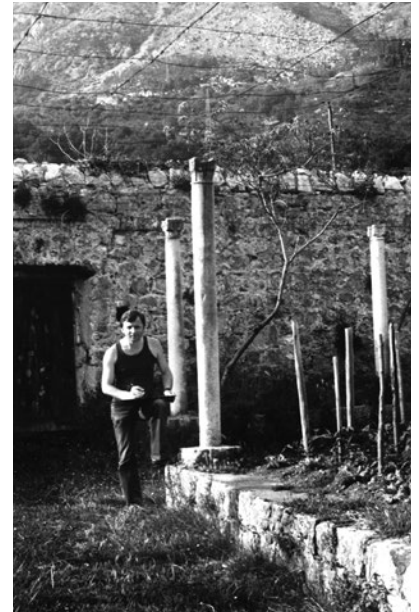
Profesora Milana Preloga upoznao sam na Likovnoj akademiji u Zagrebu 1959. godine. Te je godine bila obnovljena Iblerova arhitektonska škola koja je ušla u povijest moderniteta, ne samo zbog svojih slavni učenika (Planić, Horvat, Kauzlarić, Galić, Šegvić) nego i zbog novog sistema edukacije. Za razliku od predratne škole u kojoj je Iblerova ličnost bila temelj čitave nastave, u novoj školi on je bio samo pokretač. Program je bio ustrojen na jedinstvu teorijske i praktične nastave, a kao programski cilj posebno je naglašeno razvijanje kreativnosti, individualnosti i kritičke svijesti. Među profesorima najvažniji su bili učenici predratne škole Drago Galić i Lavoslav Horvat, a među novima najveću novost donio je profesor Milan Prelog koji je vodio predmet Povijest kulture. Uz opću povijest umjetnosti, u taj predmet bila je uključena

i povijest urbanizma i arhitekture te zaštita spomenika. Predmet je vođen na gotovo projektantski način, s konkretnim primjerima i konstruktivnim razgovorima. Nastava profesora Preloga bila je zapravo istraživanje u kojem je on bio voditelj, a mi studenti istraživači – početnici.

Profesor Drago Ibler koji je dvadesetih godina prošlog stoljeća ustoličio modernu arhitekturu u Hrvatskoj, pozvavši, onda još mladog profesora Preloga na arhitektonski odjel akademije, indirektno je sudjelovao u stvaranju modernog načina razmišljanja o povijesnoj arhitekturi i urbanizmu te o zaštiti graditeljske baštine. Nakon godinu dana rada, arhitektonska škola na likovnoj akademiji bila je ukinuta zbog više sile. Svi bivši studenti napravili su karijere na području oblikovanja i unutarnje arhitekture. Jedino sam ja započeo *ab ovo* studij na Arhitektonskom fakultetu i postao arhitekt. Kao student na prvoj godini fakulteta radio sam mnogobrojne poslove među kojima je i snimanje arhitektonskih spomenika, drvenih crkava u Turopolju za profesora Tihomila Stahuljaka, pa sam tim povodom dolazio na Filozofski fakultet gdje sam povremeno susretao profesora Preloga koji je bio zainteresiran za moj rad.

Jednog jesenskog dana 1961. godine susreo sam profesora koji me je pozvao na razgovor u svoj kabinet. „Ivice, na fakultetu osnivamo institut za povijest umjetnosti na kojem će biti i odjel za urbanizam i arhitekturu. Trebat će nam voditelj terenskih snimanja i planoteke. Da li ste zainteresirani za stalno radno mjesto?“ Bio sam zbunjjen i iznenađen jer o stalnom zaposlenju nisam nikada razmišljao. Spontano sam, automatski, odgovorio potvrdno. Bila je to dalekosežna odluka koja je obilježila cijeli moj profesionalni život. U početku Instituta nisu bila predviđena stalna radna mjesta stručnih suradnika. Jedino je Đurđa Kovačić bila zaposlena kao administrator i fotograf Krešo Tadić koji je mogao imati laboranta. Profesor Prelog izmislio je zanimanje „laborant–crtač“ pa sam pod tom „titulom“ bio primljen kao prvi stručni suradnik Instituta.

Unutar svojih predavanja na Iblerovoj školi profesor Prelog govorio nam je o znanstvenim terenskim istraživanjima graditeljske baštine u povijesnim naseljima, koja je vodio na Odsjeku za povijest umjetnosti. Na tom se području najviše pokazivala potreba za intenzivnijim radom koji je trebalo sustavno organizirati unutar posebne institucije. Iz te je potrebe 1961. godine nastao Institut za povijest umjetnosti. Njegovi kreatori Grgo Gamulin i Milan Prelog dali su mu osnovne programske smjernice. Nije slučajno da je profesor Prelog prvo stalno radno mjesto osigurao baš za voditelja izrade arhitektonske dokumentacije i planoteke koja je u početku imala tek nekoliko katastarskih nacrti istarskih gradova. U prvim godinama Institut je imao samo jednu sobu koja je služila kao arhitektonski atelje, planoteka, prostor za radne sastanke te kabinet Radovana Ivančevića i kasnije Marije Planić-Lončarić, Prelogovih asistenata na odsjeku. Osnovni principi prema kojima će se kasnije voditi istraživanja arhitekture i urbanizma bili su već zacrtani u Iblerovoj školi. Inzistiranje na preciznim materijalnim činjenicama kao osnovi interpretacije jedan je od najvažnijih elemenata te metode. Profesor Prelog s jedne je strane želio znanstvenu strogost, a s druge prezentirati sintezu istraživanja na jednostavan i komunikativan način kako bi mogla poslužiti kao osnova za urbanističke planove i konzervatorske studije. Kao što je od povjesničara umjetnosti tražio detaljan i točan opis, tako je i kod snimanja arhitektonskih objekata i urbanih sklopova inzistirao na egzaktnosti osnovne arhitektonske strukture. Višegodišnja terenska istraživanja i snimanja sistematizirana su u grafičke prikaze, velike karte s naznakom povijesnih sredina i objekata kulturno-povijesnog značenja. Izrađivanje tih karata bilo je u to doba u našoj zemlji pionirski posao (a rijedak i u Europi). Nakon konkretne analize trebalo je na terenu napraviti tipologiju i svakom tipu spomenika dati ime i znak (grafički simbol). Arheološke zone, ruralne, poluurbane i urbane aglomeracije zatvorenog ili otvorenog tipa, utvrde, samostani, sakralni objekti,

Ivan Tenšek, Rijeka Dubrovačka,
6. svibnja 1976.

ljetnikovci..., zgusnuti na kartama, trebali su upozoriti sve buduće planere koliko je ovdje prostor prožet svjedočanstvima dugotrajnog povijesnog života.

Prvo terensko istraživanje grada provedeno je odmah nakon osnivanja instituta u jesen 1961. godine u Cresu. Ekipe studenata povijesti umjetnosti, zajedno s fotografom i arhitektom, i pod vodstvom profesora Preloga i Marije Planić-Lončarić, otkrivala je opisivanjem, fotografiranjem i crtanjem slojevitost tog povijesnog naselja. Za potrebe tog istraživanja morao sam najprije izraditi grafičku podlogu i to na osnovi nečitkog katastarskog plana. Taj sam plan zatim pretvorio u nacrt volumena, tj. na njemu sam čitko označio „puno“ i „prazno“: objekte, terase, dvorišta... Po tom su planu rađeni pomni opisi građevina, trgova, ulica... Nekoliko najvažnijih građevina detaljno sam snimio. Na osnovi te dokumentacije kasnije sam na Institutu, pod kontrolom profesora, radio sintetske planove koji su trebali odgovoriti na četiri pitanja: o vremenu izgradnje objekta, o njihovoj visini, o njihovom fizičkom stanju i o njihovoj povijesno-umjetničkoj vrijednosti. Uz plan o vremenu izgradnje najvažniji je bio plan vrednovanja građevina. Objekti se nisu ocjenjivali samo po vrijednosti arhitekture nego i po njihovom urbanističkom značenju. Tako su se na tom planu, osim izrazitih spomenika kulture, vrednovali i objekti ambijentalne vrijednosti koji sačinjavaju karakteristično gradsko tkivo Cresa. Grafičku prezentaciju tih planova radio sam ručnim crtanjem rastera: najgušći za spomenike kulture, a najrjeđi za zgrade bez vrijednosti. Kasnije sam, umjesto crnim tušem, planove izrađivao olovkom u boji. Želio sam da se dobije veća „čitkost“ tih planova te da djeluju kao samostalna likovna djela koja će se koristiti za publikacije i izložbe. U istraživanju grada Cresa postavljene su metode rada koje su kasnije primjenjivane u drugim gradovima, najprije na Krku i Rabu, te u Istri i južnoj Dalmaciji, te konačno u Dubrovniku 1967. godine. Najcjelovitije je istražena baština dubrovačke regije. Dugogodišnje istraživanje baštine regija bilo je svojevrсно vježbanje za Dubrovnik. Ono je posebno provedeno u istraživanju planski izgrađenog grada Stona, „Dubrovnika u malom“. Po prvi je put prizemlje jednog cijelog grada snimljeno u mjerilu 1:100. Time se na jednom nacrtu mogla vidjeti ne samo raznolika struktura *insula* nego i unutarnja organizacija svakodnevnog života. Mjerenje grada omogućilo je čitanje grada!

Kada je Ivan Tenšek došao na Institut 1967. godine, u arhitektonskom odjelu dočekala ga je ogromna kolekcija urbanističkih i arhitektonskih nacрта, ne samo spomenika na Jadranu nego i u sjevernoj Hrvatskoj. Uz voditelja profesora Preloga i njegove suradnice Marije Planić-Lončarić te Nade Grujić i drugih povjesničara umjetnosti, sudjelovale su ekipe studenata arhitekture koje sam formirao. Osnova ekipe bili su moji „konjeki“ Davorin Stepinac i Dragutin Medvedec, koji su, kao i Tenšek, završili Tehničku školu pa su imali solidnu bazu za snimanje. Tu je školu završio i Ivan Crnković koji je također kratkotrajno bio član moje ekipe. Među svim članovima najbližiji su mi bili Hilda Auf (koja je, osim na terenima, kratko vrijeme radila uz mene na Institutu), Mladen Bošnjak i Antoaneta Pasinović. Kasnije su se pridružili Vladimir Nikolić, Sonja Flego, Vladimir Berković i Nenad Bach. Poseban je slučaj bila Ružica Belužić koja je dugo godina pedantno i precizno crtala nacрте („Tenšek“ prije Tenšeka) prema arhitektonskim snimcima s terena. Svi su moji suradnici napravili značajne karijere kao arhitekti-projektanti. Jedino se Davorin Stepinac pridružio Tenšeku na Institutu.

Ivan Tenšek, posljednji, 12. član moje ekipe, imao je sreću. Započeo je svoju karijeru na dotad najvažnijem projektu Instituta: studiji arhitektonske baštine „Grada nad gradovima“ – Dubrovnika. U tom projektu najznačajnija je bila odluka da se, po uzoru na Ston, najprije snime arhitektonski tlocrti svih objekata te mnogobrojni spomenici arhitektonske baštine. Bio je to program na kojem je Tenšek sudjelovao cijeli život. Još prije njegovog dolaska započeo sam snimanje dubrovačke „Akropole“ tj. istočnog dijela grada sa serijom najznačajnijih spomenika: dominikanskog

Ivan Tenšek, crkva kod Šibenskog mosta, listopad 1978.

samostana s gotičkom crkvom, palače Sponze, crkve sv. Vlaha, Kneževog dvora i katedrale. Na osnovi tog plana profesor Prelog kasnije je tražio financijska sredstva za daljnji rad. Za Tenšeka su to bile prve „stilske vježbe“, a za mene posljednji posao na Institutu pred odlazak u inozemstvo. Predložio sam profesoru Prelogu da na moje mjesto angažira Ivana Tenšeka. On se s time složio, ali želio je da formalno napišem molbu za neplaćeni dopust. Kao iskusni političar, zastupnik u Saveznoj skupštini u Beogradu nije želio da ga se optuži kako je njegov suradnik otišao u „emigraciju“ (što se kasnije i dogodilo). Pred kraj 1967. otišao sam u Bruxelles, no već sljedeće godine nastavio sam surađivati s profesorom Prelogom na mnogobrojnim projektima punih 30 godina, sve do njegove smrti 1988. godine. Najprije sam koordinirao detaljno snimanje tlocrta objekata Grada, skicirao presjeke kroz gradsko tkivo te odredio tipologiju grafičke prezentacije. Samo snimanje vodio je Ivan Tenšek koji je imao nove suradnike u Institutu. Planovi su izrađeni kako bi se pružila pomoć u radu na zaštiti spomenika. Pri rješavanju složenih problema valorizacije stare arhitekture nastojalo se da se domašaj primijenjenih kriterija prilagodi osnovnim potrebama operative te da prezentacija (tekstualna i grafička) bude jasna i očita. Veliko značenje tlocrta prizemlja svih objekata grada (uz mnogobrojne snimke pojedinačnih objekata) pokazalo se kasnije, kada je služio kao dokumentacija za obnovu nakon potresa 1979. godine. Početkom sedamdesetih godina osnovna je uporabna metoda istraživanja dovršena. Ona je, naravno, samo prvi i najvažniji stupanj teoretskih istraživanja povijesnih modela. Bilo je to prvi put u Hrvatskoj da je baština cijele regije sistematski istražena i to istraživanje sistematski strukturirano. Ta studija nije korištena samo za potrebe planera i konzervatora, nego je bila i izvrstan promotivni materijal za Dubrovnik u svijetu. Taj je materijal prvi put bio izložen 1971. godine u Sveučilištu Princeton, a kasnije i na drugim američkim sveučilištima. Izložba pod naslovom *Urbanistički razvoj Dubrovnika* prvi put je u svijetu pokazala u jednoj suvremenoj prezentaciji bogatstvo baštine Grada. Profesor Prelog formirao je ekipu koja je pripremala izložbu: Marija Planić-Lončarić, Nada Grujić, Ivan Tenšek. Ja sam u Bruxellesu radio koncepciju postava i bio u stalnoj vezi s ekipom u Zagrebu i onoj u Princetonu. Ivan Tenšek slao mi je nacрте u Bruxelles gdje su se izrađivale neke od kopija za prezentaciju. Bila je to jedna od naših posljednjih suradnji iako smo se kasnije susretali na mnogobrojnim projektima u gradu. Neke od spomenika arhitektonske baštine koje je on snimao i istraživao ja sam obnavljao i revitalizirao suvremenim rječnikom. Godine 1976. kreirao sam u Šibeniku postav izložbe Jurja Dalmatinca u povodu 500. godišnjice smrti, koju su pripremili suradnici Instituta. Uz mnogobrojne originalne skulpture i fotografije Krešimira Tadića postavio sam i arhitektonske nacрте Ivana Tenšeka. Bila je to naša posljednja indirektna suradnja. Istraživanje grada na Institutu bila je osnova dokumentacije za upis Dubrovnika na listu svjetske baštine UNESCO-a za koju je najviše zaslužan profesor Prelog, ne samo kao stručnjak, nego i kao političar.

Započeo je rat, a Institut su čekali novi izazovi. Kontinuitet arhitektonske službe osigurao je i Ivan Tenšek koji je bio njezin voditelj od 2001. godine. Nastavio je snimanje prizemlja tlocrta grada s Davorinom Stepincem i novim suradnicima. S mnogobrojnim povjesničarima umjetnosti snimao je detaljno primjere stambene arhitekture koji su objavljeni u člancima i u knjigama Marije Planić-Lončarić (*Planirana izgradnja na području Dubrovačke Republike*, 1980.), Katarine Horvat-Levaj (*Barokne palače u Dubrovniku*, 2001.) i Nade Grujić (*Kuća u Gradu*, 2013.). Osim u Dubrovniku, Tenšek je radio i u Istri, Dalmaciji i na otocima. Uz velik broj pojedinačnih svjetovnih i crkvenih zdanja arhitektonski je snimio, obradio i dokumentirao cjelovite skupine spomenika i srednjovjekovnu arhitekturu Istre, ranokršćansku sakralnu arhitekturu na južnom Jadranu, predromaničku i romaničku arhitekturu na jadranskoj obali... Većinu tih snimanja radio je za Josipa Stošića, Igora Fiskovića i Miljenka Jurkovića.

Ivan Tenšek, Pag, 1986.

Ivan Tenšek i
Tonko Maroević,
Igor Fisković,
Katarina
Horvat-Levaj,
Ivana
Valjato-Vrus,
Danko Zelić,
Badija, 1998.

Tenšek je sudjelovao u istražnim radovima na objektima predviđenim za obnovu nakon potresa 1979. godine u Dubrovniku. Najvažnije među njima bilo je arheološko i restauratorsko istraživanje podzemlja Katedrale koje je vodio Josip Stošić, a pratio i dokumentirao Ivan Tenšek. Kako sam za Zavod za obnovu radio projekt obnove svetišta (prema programu dubrovačkog biskupa Perneka), a kasnije i projekt prezentacije arheoloških nalaza, imao sam na raspolaganju sve Tenšekove nacрте. Nikada u svojoj dotadašnjoj karijeri nisam imao tako preciznu i detaljnu dokumentaciju kao podlogu za obnovu i kreaciju.

Ivan Tenšek 20. veljače 2021. godine proslavio je svoj osamdeseti rođendan. Nakon proslave otišao je kod Nade Grujić i prekontrolirao probni otisak knjige *Dubrovačka ladanjska arhitektura*. Sutradan je preminuo. Katarina Horvat-Levaj, ravnateljica Instituta, održala je dirljiv nadgrobni govor u kojem je naglasila važnost Tenšekovog rada za Institut. Skroman, samozatajan arhitekt koji je cijeli svoj radni vijek obogaćivao i uljepšavao rad drugih, dobio je javno priznanje i kao takav ušao u povijest. Tenšek je preminuo jedan dan nakon svog 80. rođendana. Veliki hrvatski arhitekt Stjepan Planić, otac Marije, otišao je točno na svoj 80. rođendan, na dan Svetog Stjepana po kojem je dobio ime. Radovan Ivančević napisao je u nekrologu da je Planić planirao svoju smrt zaokruživši svoj život na 80 godina. Naš Tonko Maroević, koji je održao briljantan nadgrobni govor Radovanu, napustio nas je mjesec dana prije svog 79. rođendana. Prije odlaska objavio je svoju najbolju knjigu poezije *Kazalo* u kojoj se nalazi njegov svojevrsni testament pod „arhitektonskim“ naslovom:

Vrata nepovrata.

*Na kraju našeg životnoga puta
beskrajem slova, riječi, znakova,
bezbrojem stihova, prolisanih stranica
nailazimo nužno i na Vrata nepovrata.*